

Доброчинна діяльність ремісничих цехів Північного Лівобережжя у другій половині XVII – XVIII століттях

Доброчинність була складовою частиною життєдіяльності ремісничих цехів, що декларувалося в документах, які надавали право на заснування ремісничих корпорацій. Так, у грамотах та універсалах зазвичай підкреслювалось, що важливою мотивацією для створення цехів було “абы була помоч в обрядах церкви Божіей и розширене хвалы святой при их оферы чинилась”, “видечи немалую оскудность в церкви”, “взявши себе звичай з великих городов подлеглих и пожитечных Божой церкви”¹. Допомога церкві полягала у постачанні свічок і ладану, фінансуванні ремонтних робіт, придбанні ікон та церковного начиння. Подібна благодійна діяльність надавала цехмістру право голосу у вирішенні парафіяльних справ². Крім того, цехові братства мали значний вплив на обрання приходського духовенства і ктиторів³. Основним джерелом фінансування допомоги була цехова скринька, яка поповнювалась вступними і членськими внесками, штрафами, прибутками від продажу цехового майна та канунів.

Благодійна діяльність ремісничих корпорацій була відображена у цехових книгах. Розміри пожертв на церкви залежали від заможності цеху. Так, Кролевецький калачницький цех у 1732 р. “покрив сукном престол у церкві в с. Ксендзівці (Кролевецький повіт, тепер – с. Пролетарське Коропського району), дали 8 кіп; того-ж року на оправу вітваря до церкви Микольської дали 5 кіп; того-ж року, коли новий цехмістер приймав гроші цехової скриньки, то 7 кіп полушками дали на дзвін до церкви Михайла; в 1733 р. пішло на амвон до церкви Михайла 5 злотих”⁴. Ткацький цех м. Вороніжа у 1776 р. виділив кошти на корогу для соборної Успенської церкви, а у 1781 р. – для Михайлівської церкви. Коропський кравецький цех у 1758 р. пожертвував 50 кіп. Троїцькій церкві у Борзні, котру схарактеризовано як “розваленную, а ныне репаруючюся”⁵, а також 2 руб. Воздвиженській церкві⁶, а в 1765 р. надав 21 руб. Вознесенській церкві та 10 руб. – Троїцькій⁷.

Траплялися випадки, коли місцевого священика приймали до цеху як повноправного його члена для спрямування доброчинної діяльності ремісничого об’єднання. Наприклад, членом Коропського кравецького цеху в 1772 р. став священик, який мав опікуватися підтримкою церкви і парафіяльної школи⁸.

Ремісничі корпорації постійно переймалися постачанням церквам свічок. Цей давній звичай був пов’язаний з так званими канунами, котрі передбачали виготовлення свічок і ситіння меду, частину якого також передавали церкві. Зокрема, у середині XVIII ст. у книзі ткацького цеху м. Вороніжа зазначалось, що “сіе издревле утверждено, дабы всякий ремесло умеющий не был спречним укладам к церквам свечи”⁹. Цехові корпорації виготовляли великі конусоподібні кольорові свічки для ставників і маленькі – для потреб церкви. Традиційно цехові свічки виготовлялись певного кольору, який відбивав цехову символіку. Наприклад, ремісники містечка Олишівка на Чернігівщині виготовляли свічки зеленого кольору¹⁰.

Майстрів, які займалися виготовленням свічок, дуже шанували. Так, до Новгород-Сіверського цеху калачників подібних спеціалістів приймали без всякої покриси й відбування повинностей¹¹. Тобто, сплативши певні кошти на користь цеху і церкви та влаштувавши частування, ремісник міг не відбувати принизливих випробувань і у скорочений термін отримати звання майстра.

Окрім свічок ремісничі об’єднання постачали церквам ладан. Так, у калачницькому

цеху м. Глухова у XVII ст. це було обов'язком ремісника, який вступав до цеху¹².

Кожний цех мав покровителя – святого християнської церкви, на честь якого влаштовували особливі свята. Напередодні святкування ремісники ситили мед, готували пиво, збирали продукти і робили свічки. Всі гроші, виручені від продажу напоїв, а також свічки, віск, ладан передавались церкві. Священик М. Успенський з цього приводу зазначав: “При огромном в былое время пчеловодстве варение мёда было большое, и при охоте к бражничеству возлияние было обильное, следовательно и доход был немалый”¹³.

У XVIII ст. траплялися випадки, коли спеціальним гетьманським указом той чи інший цех зобов'язувався допомагати певній церкві. Так, у 1705 р. І. Мазепа передав Стародубський цех музик “в послушенство” церкві Різдва Іоана Предтечі: “...доносил нам п. Григорій Отвиновскій, писарь майстрату старод[убского], а ктитор церкви св. Иоана Предтечи рождества предмеской, о неменших тоей церкви в потребах скудностях и просил нас, абыемо цех музицкій, т.е. скрипников и цимбалистов и дудников, прилучили до оной на спомогательство; мы тоди гетьман – помянутий цех музицкій до тоей церкви св. Иоаннна Предтечи придаем в послушенство, прилучаючи до них в помоч и в селах старод[убской] сотне – мешкающих таковых людей музыцких, жебы они всегда до того цеху належали, а в год сполне з мескими кождїй з них по способности до складки давали и судом цеховым в поточних справах судился”¹⁴.

Задовольняючи клопотання ремісників містечка Березного щодо організації цеху, місцеві отаман Юхим Скарга та вїйт Семен Тихий зобов'язали ремісників допомагати церкві, причому у випадку конфліктів між членами цеху, винний “повинен будеть перво на церковь божию “заруки” сплатити сто кіп¹⁵.

Піклування про місцеву церкву стояло на чільному місці у благодійній діяльності багатьох цехових об'єднань Північного Лівобережжя у XVII–XVIII ст. Так, у 1679 р., об'єднавшись у братство, кожум'яки й шевці міста Погара почали збирати кошти на утримання місцевої церкви¹⁶.

У грамоті цеху ковалів, бондарів, римарів і мельників, теслів, пильщиків та музик м. Літок від 1770 р. говорилося, щоб “были з собою в едином братстве, и в едином цеху и абы таковой порядок межи собою заховали, яковый везде заховуется; то есть повинны напрод пильное мети о церкви Божой, и о украшение ей старанье, так теж и о иных учинках добрых и милосердных не занедбанье”. Крім того цех зобов'язувався “мети баченье на нищих и уломных ведлуг проможенья своего, болезнующих зась межи собою братию, должны суть посещать, а преставишихся о госпде до гроба з належным порядком, сполне все, запроважати”¹⁷. Обов'язковою умовою діяльності ремісничого цеху в с. Велика Загорівка була турбота про “благолепие приходскаго храма”¹⁸. Скарга цехмістрів Олишівки на М. Будлянського від 1765 р. гетьману К. Розумовському засвідчує, що “с добротства своего учредили в пользу церкви божией, с общества цехи и с оных как за дедов и отцов наших, так и за нас тоей церкви божий, знатная прибыль была”¹⁹. Наприкінці XVIII ст. ремісничі управи повинні були робити на користь церкви внески у розмірі 5 руб. щороку²⁰.

Ще одним напрямом добродійної діяльності ремісничих корпорацій була соціальна допомога родинам померлих членів цеху, яка насамперед полягала у безпосередній організації похорону та фінансовій підтримці родини небіжчика. Для цих випадків кожен цех мусив мати мари, покліт із сукном (покрови) та великі свічки, які коштували достатньо дорого. Наприклад, калачницький цех містечка Коропа у 1758 р. витратив на мари і покліт 53 копи, а у 1766 р. “на докладне пішло 12 руб. 30 коп., всього 55 руб. 30 коп.”²¹. Прагнення бути похованим з належними почестями спонукало міщан сплачувати певні кошти на користь цеху і користуватись подібними ритуальними послугами.

Отже, у другій половині XVII–XVIII ст. ремісничі корпорації Північного Лівобережжя переймалися підтримкою церкви, членів цеху та їхніх родин.

¹ Ефименко А. Южная Русь. – СПб., 1905. – Т. 1. – С. 246.

² Очерк истории г. Чернигова 907–1907. – Чернигов, 1908. – С. 39.

³ Тридцатилетие деятельности Черниговского городского управления 1870–1901 г., с очерком истории г. Чернигова. – Чернигов., 1901. – С. LVIII.

⁴ Лазаревська К. Матеріали до історії цехів на Лівобережній Україні XVII–XIX вв. // Записки історично-філологічного відділу УАН. – К., 1925. – Кн. VI. – С. 30.

⁵ Там само.

⁶ Там само.

⁷ Там само.

⁸ Там само. – С. 29–30.

⁹ Там само. – С. 30.

¹⁰ Балужок В.Г. Світ середньовіччя в обрядовості українських цехових ремісників. – К., 1993. – С. 60.

¹¹ Ситий І. Новгород-Сіверський цех калачників (1711–1900) // Сіверянський літопис. – 1996. – № 5. – С. 39.

¹² Лазаревська К. Матеріали до історії цехів на Лівобережній Україні XVII–XIX вв. – С. 30.

¹³ Балужок В.Г. Світ середньовіччя в обрядовості українських цехових ремісників. – С. 60.

¹⁴ Лазаревский А. Описание Старой Малороссии. Материалы для истории заселения, землевладения и управления. – Т. 1: Полк Стародубский. – К., 1888. – С. 135.

¹⁵ Пиріг П.В. Нариси соціально-економічної історії Чернігівщини в другій половині XVII ст. – К., 1998. – С. 35.

¹⁶ Там само. – С. 37.

¹⁷ Клименко П. Матеріали до історії цехів м. Літок на Чернігівщині. – Б.м., Б.р. – С. 213.

¹⁸ Лазаревский А. Описание Старой Малороссии. – Т. 2: Полк Нежинский. – К., 1893. – С. 144.

¹⁹ Там само. – С. 105.

²⁰ Тридцатилетие деятельности Черниговского городского управления 1870–1901 г. – С. LXXXII.

²¹ Лазаревська К. Матеріали до історії цехів на Лівобережній Україні XVII–XIX вв. – С. 31.